

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 17.022.1(477)«20»

О.О. Балагура

Київський економічний інститут менеджменту, Україна

НОВА СИСТЕМА МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті здійснено аналіз основних складових системи морально-духовних цінностей на сучасному етапі розвитку країни. Автор акцентує увагу на найбільш гострих моральних проблемах суспільства в умовах кризи, які органічно входять і в матеріальну, і в духовну культуру, наголошує на тому, що безкультурна людська маса може бути потрібною тільки для нічим не обмежених соціальних і політичних маніпуляцій. Наголошує на пріоритетній ролі вітчизняної освіти та науки у вирішенні цих гострих питань у сфері духовності та моралі.

Сучасні зміни, які відбуваються у світі, торкаються всіх сфер життя людства, вони вражають своєю масштабністю, варіативністю, швидкістю змін, широтою охоплення, зміною ціннісних орієнтирів, проте не завжди приводять до позитивних наслідків. Україна, як і більшість пострадянських країн, що досягли кардинальних трансформацій, виражених в засобах комунікації, технічних можливостях інформування, галузі надання послуг, електронізації фінансових справ, торгівлі тощо, досі залишається перехідним суспільством, яке досі втрачає старі цінності й вже тривалий час знаходиться в пошуках нових.

Україна переживає досить скрутні часи, що також пов'язано із зміною пріоритетів. Зокрема, комплекс соціально-економічних проблем ускладнюється все більш глибокою культурною кризою, яка спричиняє духовну деградацію суспільства, втрату ціннісних орієнтирів і подальший моральний занепад нашого суспільства, оскільки тяжка економічна та політична ситуація призводить до подальшого зубожіння населення як в матеріальному, так і в духовному плані.

Протилежність між цивілізацією та культурою стала більш помітною у ХІХ сторіччі (на що звернув увагу Микола Данилевський), а у ХХІ сторіччі вона досягла вже досить відчутної гостроти (що й відзначив Освальд Шпенглер у ХХ ст.). Тут треба дати деякі пояснення. Справа в тому, що цивілізаційний поступ може бути всебічним і безконфліктним лише за умов повного асимілювання ним усіх позитивних культурно-традиційних цінностей, за умов, коли інноваційні процеси у царині матеріальної культури не випереджають значною мірою відповідні процеси у царині культури духовної, не призводять до створення штучної духовної культури, до виникнення, врешті-решт, бездуховності.

Тож актуальність даної теми зумовлена тим, що в українському громадянському суспільстві проблема духовності постає як першорядна глобальна проблема. Відомо, що культура та духовність – це цивілізовані ознаки будь-якої нації, без яких вона взагалі не може існувати. Тож цілком очевидно, що та нація, в якій нівелюються духовні цінності, приречена на загибель.

Глобальні зміни в українській політиці призводять до потрясінь в економічному житті суспільства, що зумовлює ще більш катастрофічні явища в культурній, освітній та науковій сфері.

Метою даної статті є перспективи підтвердити, що головним фактором збагачення різноманітних культур та незмінною цінністю та особливістю творення людського в

людині є, перш за все, її внутрішній потенціал. Тож культуру більш ґрунтовно потрібно розуміти як найважливіший здобуток націй, їх достоїнство і сутність, бо культура – це те, що зберігає й утверджує не тільки особистісне, а й національне існування.

Сьогодення зі своєю величезною кількістю глобальних проблем світового масштабу, в тому числі й екологічних (на прикладі хоча б однієї з найрозвинутіших країн світу – Японії), демонструє провідну проблему ХХІ століття – кризу духовності, що, перш за все, проявляється у нехтуванні національно-культурних надбань попередніх поколінь, у відчуженні історичного досвіду країни тощо. Відповідно стан сучасного українського суспільства вимагає змінити підходи до освіти як одного з найважливіших компонентів формування людської особи, а також – переосмислити саме розуміння життя людини, розвитку в неї здатності робити усвідомлений вибір, ставити перед собою гідні життєві цілі, які нерозривно пов'язані з національною ментальністю. І в цьому молодь як суб'єкт історичного процесу відіграє роль прогресивного перетворювача суспільства, тож лише духовна основа її соціальної творчості може сприяти конструктивності пошуків. Будь-яка система освіти спирається на певний світогляд. Необхідно, щоб система освіти спиралася на такий світогляд, в основі якого були б духовні цінності, духовні та моральні орієнтири.

В усі часи здобуття вищої освіти передбачало формування виховання високоморальної людини-інтелігента, оскільки саме інтелігенція є духовним об'єднанням вільних особистостей. Тож, власне, перед шкільними вчителями, перед професорсько-викладацьким складом поставлене першочергове завдання – не втратити багатовіковий духовний потенціал, що відображений у народній культурі, мові, й мистецтві, освіті та науці, оскільки пріоритетну роль у гуманітарному розвитку українського суспільства відіграє духовний потенціал сучасної молоді.

Аналіз реального стану патріотичної свідомості сучасної молоді засвідчує її невисокий рівень, що проявляється, зокрема, в таких явищах, як нігілістичне ставлення до української мови та традицій, меркантилізм, виїзд за кордон без повернення на Батьківщину тощо.

Така ситуація в молодіжному середовищі є штучною перешкодою у системі формування національної самосвідомості українців, громадянської активної позиції всього населення України. Незважаючи на зусилля провідних представників уряду, Міністерства освіти і науки, інших патріотичних сил України, українська культура, мова, церква, видавнича справа тощо ще не отримують необхідної підтримки та розвитку в суспільстві. На жаль, у цілому негативну роль у забезпеченні національно-патріотичного виховання української молоді відіграє бездіяльність керівних органів державного управління, які на ділі не забезпечують остаточного вирішення цієї проблеми. Важливо не допускати до органів державного управління, а також системи освіти байдужих до національних морально-духовних пріоритетів людей, тим більше з антиукраїнським нахилами.

Формування національно-патріотичної та високодуховної свідомості молоді має забезпечуватися всім змістом навчально-виховного процесу. Вирішальну роль має відігравати наповнення навчальних дисциплін українознавчим змістом. Українознавство має пронизувати, бути присутнім в усіх підручниках, посібниках для учнів, студентів. Українознавство має забезпечити, таким чином, подолання відчуження української науки, освіти, системи виховання від українського національного життя, від конкретної людини.

Власне, вибір діяльності для майбутнього професіонала в сучасних не прогнозованих умовах життя, коли більшість людей враховує тільки свої індивідуальні прагнення, суперечить вирішенню суспільної мети, що призводить до формування індивідуально-егоїстичних інтересів, а це не відповідає вищим духовним загальнолюдським цінностям, тому потребує чітких навчально-виховних зусиль щодо організації соціально-економічного механізму формування національної кваліфікованої професійної еліти з розвинутими

позитивними ціннісними орієнтирами. Побудова демократичного суспільства, економічно розвиненої країни – це не тільки високий рівень розвитку економіки. На сьогоднішній день Україна відстає у своєму розвитку від багатьох держав, вона тривалий час перебуває на стадії становлення могутньої держави. І, на жаль, представники уряду не повною мірою усвідомлюють той факт, що серед криз, які відштовхують країну назад, є культурна катастрофа. Існує багато проблем, які потребують нагального вирішення, проте одна з них – це впровадження духовних пріоритетів в усі сфери життєдіяльності держави, починаючи із вдосконалення навчально-виховного освітнього процесу. В.О. Лозовий з цього приводу зазначав, що прогрес суспільства залежить від виробництва і ефективного поширення культури серед населення.

Крім того, необхідно врахувати той факт, що ми живемо в суспільстві, в якому порушена синхронізація культури, а разом з нею – всі інші сфери духовного буття людини, в першу чергу науки. В них новоутворення формуються настільки швидко, що не встигають адаптуватися до традиційної системи, і, як зазначає В. Миронов, «карнавал (або сьогодні шоу), перейшовши в саме життя і ставши постійним явищем, відсуває на периферію не карнавальні, смислові форми життя. Природний баланс між “високою” і “низовою” культурою порушився, і диспропорція її частин змінилася на користь останньої, аж до того, що вона стала виступати у вигляді офіційної культури, як її перетворена форма» [1, с. 23]. Тому в цих умовах дуже важливою є активізація зусиль щодо підвищення духовного потенціалу українського народу, формування у нього стійкої системи глибоких морально-релігійних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому. Віра в існування духу, цієї невидимої і несвідомої, але такої важливої для життя сили, і намагання здійснення пошуків зв'язку з нею для гарантування своєї безпеки були протягом всієї історії людства одними з найважливіших чинників життя та рушієм розвитку людства. При цьому і форма, в якій проявлялась ця віра, і об'єкт віри в ході історії набували різного характеру, проте сама віра зберігалася й досі, маючи власне узагальнюючу назву – «духовність».

На нашу думку, варто не забувати, що «Рим загинув, коли йому вже не стало чого рятувати як свою найвищу й абсолютну святиню, – коли він суцільно обернувся на державу маргіналів». Відповідно, слід наголосити на тому, що необхідно ретельніше вивчати закономірності функціонування та розвитку етносів. «На народ, – писав О.О. Потебня, – можна дивитися як на людське неподільне, що йде особливим шляхом розвитку й потребує доповнення з боку вищої духовної одиниці, людства» [2, с. 34]. Етнічне знаходиться в процесі постійного розвитку. І так звані «слабким місцем» таких етносів, як, наприклад, українці або білоруси впродовж доволі тривалого часу була їхня бездержавність, колоніальна залежність, через що вони зазнавали дуже відчутних спланованих людських утрат, різкого гальмування приросту населення та духовно-культурного розвитку.

Таким чином, відродження духовного потенціалу українського народу можливе, власне, за рахунок реалізації глобалізаційних процесів у сфері освіти, науки та культури тощо, і якщо громадянське суспільство або особистість сповідують високі гуманістичні цінності, то цілі й засоби її досягнення також будуть досить високими та гуманними. Тільки таким чином ми можемо досягнути поступового економічного, політичного та духовного піднесення нашої країни, оскільки ці сфери досить тісно переплетені та взаємопов'язані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Духовна сутність освіти / В. Андрущенко // Вища школа України. – 2007. – № 31 (24). – С. 10-15.
2. Аніщенко О.В. Сучасні педагогічні технології : курс лекцій / О.В. Аніщенко, Н.І. Яковець. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2005. – 198 с.
3. Величко В.М. Формування людяності : монографія / Величко В.М. – Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2008. – 188 с.

4. Зязюн І.А. Культура в контексті політики та освіти / І.А. Зязюн // Мистецтво і освіта. – 1998. – № 2. – С. 2-8.
5. Лозовой В.О. Філософія. Логіка. Етика. Естетика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Лозовой В.О., Пузиніч С.М., О.С. Пономарьов О.С. – Х. : Право, 2009. – 578 с.
6. Миронов В.В. Трансформації філософії в епоху глобалізму / В.В. Миронов // Філософія господарства. – 2002. – № 4. – С. 23-31.
7. Потебня А.А. Мысль и язык / Потебня А.А. – Киев, 1993. – 240 с.
8. Шевчук В.О. Українська культура: загальні питання: культурно-стилістичні епохи. Освіта. Національна ідея / Шевчук В.О. – К. : Товариство «Знання» України, 2007. – 227 с.
9. Швейцер А. Культура и этика / Швейцер А. ; [пер. з нім. Н.А. Захарченко, Г.В. Компанський]. – М. : Прогресс, 1973. – 343 с.
10. Ятченко В.Ф. Давня українська культура // Історія духовної культури українського етносу / Ятченко В.Ф. – К. : Міленіум, 2004. – Ч. 1. – 148 с.

Е.А. Балагура

Новая система морально-духовных ценностей

В статье проанализированы основные составляющие системы морально-духовных ценностей на современном этапе развития страны. Автор акцентирует внимание на наиболее острых вопросах общества в условиях кризиса, которые органично входят и в материальную, и в духовную культуру, подчеркивает то, что некультурная человеческая масса может быть выгодной только для ничем не ограниченных социальных и политических манипуляций. Выделяет приоритетную роль отечественного образования и науки при решении этих острых вопросов в сфере духовности и морали.

О.О. Balagura

New System of Moral and Spiritual Values

The basic components of the system of moral and spiritual values at the present stage of the development of the country are analyzed in the article. The author focuses on the most critical problems of the society in the context of crisis. These are the problems, which fit to material and spiritual culture well, they shows that uncultural human mass may be useful only for social and political manipulations. Priority role of national education and science in solution of these actual problems in the moral and spiritual spheres are pointed out.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2011.